

УДК: 347.77:343.121.4:332.146.2](477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.81>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІВ УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Кравченко І.О.,

доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри адміністративного та інформаційного права,
Сумського національного аграрного університету,
ORCID ID: 0000-0003-0481-0724

Кузнецова М.Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри приватного та соціального права
Сумський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0003-3566-6016

Кравченко І.О., Кузнецова М.Ю. Актуальні питання правової охорони інтелектуальної власності в Україні в умовах сталого розвитку.

У статті акцентовано на важливості захисту сфери інтелектуальної власності України, зокрема з урахуванням національної системи Цілей Сталого Розвитку. Наголошено, що важливість захисту сфери інтелектуальної власності країни та необхідність охорони прав громадян на результати їх творчої діяльності підкріплено відповідними конституційними положеннями України. При цьому не уся творча діяльність може супроводжуватися результатами, які утворюють результати саме інтелектуальної власності, що поставлені під кримінально-правову охорону держави. Проаналізовано правову природу інтелектуальної власності, як об'єкта правової охорони та охорони кримінально-правовими засобами. Встановлено, що надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС визначає окремі майбутні тенденції розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності. В цьому контексті акцентовано на позитивних зрушеннях у напрямку посилення захисту сфери інтелектуальної власності України, а саме прийнятті Закону України «Про авторське право та суміжні права» у новій редакції. Проведено огляд положень національного цивільного та кримінального законодавства щодо захисту сфери інтелектуальної власності та встановлено певні невідповідності щодо застосування термінології вказаного законодавства. Окремо окреслено коло дискусійних питань кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності та досліджено ряд наукових джерел, присвячених цій проблематиці. Надано рекомендації щодо посилення інституту кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності в Україні. Обґрунтовано необхідність посилення в Україні політики підвищення правової культури та свідомості громадян у сфері

інтелектуальної власності з метою формування поваги до авторських прав та свідомого ставлення споживачів до інтелектуальної власності.

Ключові слова: сталий розвиток, правова охорона інтелектуальної власності, кримінально-правова охорона, захист інтелектуальної власності, інтелектуальна власність, захист інтелектуальної власності.

Kravchenko I.O., Kuznyetsova M.Yu. Current issues of legal protection intellectual property in Ukraine in the conditions of sustainable development.

The article emphasizes the importance of protecting the sphere of intellectual property of Ukraine, in particular, taking into account the national system of Sustainable Development Goals. It was emphasized that the importance of protecting the country's intellectual property sphere and the need to protect the rights of citizens to the results of their creative activity are reinforced by the relevant constitutional provisions of Ukraine. At the same time, not all creative activity can be accompanied by results that form the results of intellectual property, which are under the criminal law protection of the state. The legal nature of intellectual property as an object of legal protection and protection by criminal legal means is analyzed. It has been established that granting Ukraine the status of an EU candidate determines certain future trends in the development of legislation in the field of intellectual property. In this context, the emphasis is on positive developments in the direction of strengthening the protection of the sphere of intellectual property of Ukraine, namely the adoption of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» in the new version. A review of the provisions of the national civil and criminal legislation regarding the protection of the sphere of intellectual property was carried out and certain inconsistencies in the application of the terminology

of the specified legislation were established. The range of debatable issues of criminal protection of intellectual property is outlined separately, and a number of scientific sources devoted to this issue are researched. Recommendations on strengthening the institute of criminal legal protection of intellectual property in Ukraine were provided. The need to strengthen the policy of raising the legal culture and awareness of citizens in the field of intellectual property in Ukraine with the aim of forming respect for copyright and a conscious attitude of consumers to intellectual property is substantiated.

Key words: the sustainable development, the legal protection of the intellectual property, the criminal law protection, intellectual property, protection of intellectual property.

Актуальність дослідження. У поточний період, обумовлений значною кількістю викликів, зумовлених насамперед дією правового режиму воєнного стану в Україні, виникає необхідність посилення захисту її найбільш важливих сфер суспільних відносин. Ряд трансформацій, зумовлених впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, а також оптимізація якості інформаційних, технічних, соціальних та інших галузей потребують розвитку та адаптації правових інститутів, спрямованих на захист сфери інтелектуальної власності з метою забезпечення гарантування прав всіх суб'єктів прав інтелектуальної власності, яким належать відповідні особисті немайнові та майнові права.

Стан дослідження. Питання правової охорони інтелектуальної власності досліджували українські вчені, зокрема: В.Д. Гулкевич, О.О. Дудоров., В.В. Костюк, А.К. Лісовий, А.А. Ломакіна, І.М. Романюк, Проте науковий доробок вчених був сформований у період до офіційного введення правового режиму воєнного стану в Україні та надання Україні статусу кандидату до Європейського Союзу. Зазначене має вагомий вплив на розвиток українського законодавства. У зв'язку з цим з урахуванням раніше зробленого наукового внеску провідних вчених у розвиток інституту захисту сфери інтелектуальної власності в Україні, потребується його певне переосмислення та оптимізація.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на систематичний розвиток галузей національного законодавства, серед науковців та практиків періодично виникають дискусії щодо розбіжностей у формулюванні окремих термінів, некоректного тлумачення дефініцій та недосконалостей формулювань положень окремих нормативно-правових актів.

Мета статті спрямована на аналіз сучасного стану правової охорони сфери інтелектуальної власності та виявлення тенденцій її розвитку, зокрема у кримінально-правовій площині.

Виклад матеріалу дослідження. Надзвичайно складні завдання, які постали перед Україною у зв'язку із повномасштабним вторгненням Російської Федерації, тим не менш не зменшують, а навпаки посилюють прагнення українців зберегти соціальні, економічні, політичні, екологічні, глобальні цінності, які затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році. На основі аналітичних, статистичних інформаційних даних було розроблено національну систему Цілей Сталого Розвитку (далі - ЦСР), а саме – 86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу, що забезпечить міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення ЦСР [1]. Окремі із визначених цілей знаходять своє відображення у сфері інтелектуальної власності, яка визначає інтелектуальний та науково-технічний потенціал держави. Необхідність забезпечення захисту та охорони прав інтелектуальної власності впливає із Цілі 9 – промисловість, інновації та інфраструктура, а також тісно перетинається з іншими ЦСР, оскільки інтелектуальна діяльність в уособленні результатів діяльності її суб'єктів утворюють інтелектуальний потенціал суспільства.

Сучасне інформаційне суспільство у понятті «творчість» уособлює у тому числі й інтелектуальну діяльність особи. Результатом відповідної діяльності є створення якісно нового, неповторного, оригінального та унікального продукту. Держави з розвиненою економікою (зокрема, США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія) спрямували свої зусилля на створення умов для розвитку та подальшого використання результатів творчої діяльності, які в цілому можна об'єднати в поняття «інтелектуальна власність». З цього логічним є те, що в процесі ефективного нарощування соціально-економічного, промислового та інтелектуального потенціалу важливе значення повинне приділятися їх правовій охороні та захисту.

У ст. 41 Конституції України [2] передбачено загальні засади правового регулювання та охорони громадян на результати творчої діяльності, а саме: «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатом своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [2]. Слід також зазначити, що 23 червня 2022 року Європарламент прийняв резолюцію, щодо невідкладного надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, результатом чого стало надання Україні Європейською радою статусу кандидата на вступ до ЄС. З зв'язку з цим, оптимізація українського законодавства у сфері інтелектуальної власності повинна на сучасному етапі враховувати тенденції розвитку законодавства Європейського Союзу. Захист прав інтелектуальної власності також має вплив на зростання економічного ефекту на фоні інтеграції України до торговельної багатосторонньої системи. Тому вдосконалення правової охорони інтелектуальної

власності, належна охорона та захист її результатів, приведення її до вимог, адекватних сьогоденню і майбутньому – це обов'язок як держави, так і суспільства [3, с. 57-58]. Зазначене, безсумнівно кореспондується з положеннями ст. 54 Конституції України, що передбачає право кожний громадянина на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності та неможливість використання або поширення відповідних прав без згоди, за винятками, встановленими законом [2].

Вищевказане відображає правову природу інтелектуальної власності як інтелектуальної, творчої діяльності з однієї сторони та дозволяє констатувати про те, що результат цієї творчої діяльності стає об'єктом правового регулювання внаслідок цінності тих суспільних відносин, до яких він належить. Тобто за своїм змістом та ознаками будь-яка інтелектуальна діяльність є творчою діяльністю, проте не завжди результати творчої діяльності набувають статусу об'єкта права інтелектуальної власності. Це дозволяє визначитися, що інтелектуальна власність є власністю на такі результати інтелектуальної діяльності, які у зв'язку з їх цінністю належать до об'єктів кримінально правової охорони. Отже, об'єктом права інтелектуальної власності може стати лише відповідний результат творчої діяльності, в процесі набуття правової охорони відповідно до норм чинного законодавства [3, с. 59-60].

Необхідно зазначити, що забезпечувальне законодавство щодо питання захисту сфери інтелектуальної власності апелює такими дефініціями: «захист» та «охорона», що в контексті закону та його впливу на правовідносини потребують певного переосмислення. Наприклад, в положеннях ст. 2 Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 р. [4] зазначається, що: «Законодавство України про авторське право і суміжні права базується на Конституції України і складається з Цивільного кодексу України, цього Закону, інших законів України, а також прийнятих на їх основі підзаконних нормативно-правових актів, пов'язаних зі сферою охорони авторського права і суміжних прав». Необхідно зазначити, що саме прийняття нового Закону України «Про авторське право та суміжні права», якій набрав чинності 01.01.2023 року (далі – Закон) є зважливим кроком з боку законодавця України у напрямку гармонізації українського законодавства з європейським. Відповідний Закон удосконалює механізми захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права та суміжних прав, а також передбачає імплементацію в законодавство України норми Угоди про асоціації між Україною та Європейським Союзом та Директив ЄС у сфері захисту авторського права та суміжних прав.

У ст. 64 Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [5] також встановлено,

що «набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності на науковий та науково-технічний (прикладний) результат здійснюються відповідно до законодавства». Порушення права інтелектуальної власності має наслідком адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність.

Виникає необхідність звернення до етимологічного значення двох дефініцій. Зокрема термін «захист» у Великому тлумачному словнику сучасної української мови означає такі дії як обороняти, охороняти когось, що-небудь від нападу, удару, ворожих, небезпечних дій. Відносно терміну «охорона», то той же словник надає роз'яснення щодо вказане тлумачиться як оберігати від небезпеки когось, що-небудь, убезпечувати від загрози нападу; стояти на варті біля кого-, чого-небудь, вартувати, стерегти [6]. Однак, захист є лише одним із складових елементів поняття охорони. Таку думку поділяє й В.С. Жогов, який стверджує, що охорона є ширшим за своїм змістом поняттям, що охоплює і захист. На думку автора охорона в широкому розумінні представлена сукупністю правових заходів, спрямованих на попередження, профілактику правопорушень, а у разі їх порушень — захист [7, с. 44-46]. Як стверджує В.В. Костюк, вирішення питань правової охорони інтелектуальної власності в сучасному світі відбувається в умовах, коли в основному вже сформувалася глобальна система регулювання охорони та захисту прав інтелектуальної власності з центральним місцем у ній Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі - ВОІВ) та Світової організації торгівлі (далі- СОТ). Ключові характеристики цієї глобальної системи повинні бути враховані тими державами світу, що намагається реалізувати інноваційну модель розвитку економіки [8, с. 123].

Перспективи розвитку та якісного вдосконалення системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні визначені Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [9], Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [10], відповідними планами підготовки законодавчих актів у Верховній Раді України, затвердженими програмами з адаптації законодавства до норм права Європейського Союзу (далі – ЄС). Окреслені заходи в цілому відзначаються системним стратегічним підходом і наближують Україну до стандартів, визначених конвенціями ВОІВ та нормами ЄС. Як переконаний В.В. Костюк, перелік нормативно-правових актів, до яких необхідно адаптуватися Україні в контексті її наближення до ЄС, необхідно розширити за рахунок положень європейського законодавства, які регулюють новітні галузі прав інтелектуальної власності, що стосуються нових комунікацій та мережі Інтернет [8, с. 124].

Ми поділяємо думку І.М. Романюка, що наразі в Україні для належної охорони інтелектуальної власності створено певну законодавчу базу. Ці законодавчі засади спроможні забезпечити охорону інтелектуальної власності на належному рівні, хоча сама система охорони інтелектуальної власності не позбавлена певних істотних недоліків, суперечливих положень, окремих неузгодженостей та прогалів [11, с. 285]. Змістом механізму гарантування й охорони права інтелектуальної власності є норми цивільного права. Однак наразі у сфері охорони права інтелектуальної власності недостатність застосування лише цивільно-правових заходів. А.А. Ломакіна додержується думки щодо нагальної потреби наявності у системі законодавства превентивних заходів кримінально-правового характеру, які би сприяли попередженню кримінальних правопорушень проти інтелектуальної власності [12, с. 135-136].

Незважаючи на прогрес, досягнутий останніми роками у системі законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, її недосконалість все ще є очевидною. Так, закони України щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності не приведені у відповідність з положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), що негативно впливає на захист прав інтелектуальної власності. У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) визначено норми, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності. Однак у ЦКУ, який уперше в національному законодавстві надав формальне визначення права інтелектуальної власності, жодним чином не позначилося на чинному законі про кримінальну відповідальність [8, с. 48]. Очевидним є також невідповідність КК України та ЦК України. Так, замість загальновизнаного терміну «торговельна марка» (ст. 493 ЦКУ) у КК України вживається поняття «знак для товарів і послуг» (ст. 229). На відміну від терміну «комерційне найменування» (ЦК України) – «фірмове найменування», а замість «компонування інтегральної мікросхеми» (ст. 489 ЦК України) – «топографія інтегральної мікросхеми» (ст. 177 КК України).

Кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності КК України є **не самостійним інститутом кримінальних правопорушень**, а розміщені у розділі V Особливої частини КК України: «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» (ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав», ст. 177 «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію») та у розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» (ст. 203-1 «Не-

законний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва», ст. 229 «Незаконне використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару», ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», ст. 232 «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках») [13]. На нашу думку цінність суспільних відносин, що утворюють сферу інтелектуальної власності припускає їх виділення у самостійний розділ КК України.

Важливість удосконалення кримінального законодавства України про відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності повинно підкріплюватися політичним зобов'язанням держави акривно втілювати в життя це законодавство. Тому підтримуємо позицію Дудорова О.О., який стверджує, що саме по собі поєднання певних норм в одному розділі КК України не вирішує проблем у сфері кримінально-правової охорони інтелектуальної власності; для вирішення цих проблем вимагається реформування регулятивного законодавства про інтелектуальну власність, а вже згодом – унесення системних змін до КК [14, с. 57]. Наприклад, серед кола інших проблемних питань є **відсутність роз'яснення змісту окремих понять** у кримінально-правових нормах. Це, насамперед, уможливило неправильне розуміння та призводить до двозначного трактування закону. Зокрема, у ст. 176 КК України доцільно було би конкретизувати зміст поняття «незаконне відтворення» [11, с. 287]. Окрім цього, для розвитку питання удосконалення системи кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності потребуються теоретичні наукові розробки вчених інших галузей юридичної науки (зокрема, цивільного права), які би стали підґрунтям для розроблення нормативно-правових актів.

Потрібно акцентувати на ще одній проблемі у сфері кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, яка не достатньо висвітлена в науковій літературі. Це стосується визначення поняття та розміру матеріальної шкоди, спричиненої порушенням відповідних прав інтелектуальної власності [8, с. 140]. В.Д. Гулкевич у своїх дослідженнях висвітлив окремі питання кримінально-правової охорони авторського права та суміжних прав. Надважливий науковий здобуток автора полягає в обґрунтуванні позиції, що чинна редакція ст. 176 КК України встановлює кримінальну відповідальність за порушення тільки майнових прав автора, виконавця, виробника фонограм, відеограм, організації мовлення, якими заповдіано таким особам матеріальну шко-

ду в значному, великому або особливо великому розмірах, а кримінальної відповідальності за порушення немайнових прав цих суб'єктів у КК України не встановлено [15]. А.К. Лісовий зазначає на недосконалості ст. 176 КК України, аргументуючи, що матеріальною шкодою необхідно вважати вартість порушеного майнового права суб'єкта авторського права й суміжних прав. Вчений запропонував вдосконалити редакцію ст. 176 КК України й визначити кримінальним правопорушенням будь-яке порушення майнового права автора, незалежно від розміру заподіяної шкоди, а також криміналізувати незаконне придбання, перевезення або зберігання з метою розповсюдження контрафактних примірників об'єктів авторського права й суміжних прав, вчинених у значному розмірі [16, с. 32].

Крім цього у чинному КК України **відсутні кримінально-правові норми**, предметом яких є «наукове відкриття» та «порода тварин». Це ускладнює кримінально-правову охорону відповідних об'єктів інтелектуальної власності.

Певну суперечність викликає і тлумачення ст. 203-1 і 176 КК України. Так, ст. 203-1 КК України «Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва» дещо перетинається зі ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав» і є фактично її продовженням. Проте відповідні норми розміщені у різних розділах Особливої частини КК України кодексу, що ускладнює їх застосування на практиці. Слід зауважити, що кримінально-правові норми, що передбачають захист прав на об'єкти інтелектуальної власності дещо змінювалися, а обґрунтування щодо необхідності відповідних змін у кримінальному законі в наукових колах висловлювалися неодноразово.

Так, порушення авторського права й суміжних прав (ст. 176 КК України) та порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин і раціоналізаторську пропозицію (ст. 177 КК України) належать до системи кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав людини та громадянина. Разом з тим, ці діяння не порушують ані виборчих, ані трудових, ані навіть інших особистих прав людини та громадянина. Проте право за на результати інтелектуальної творчої діяльності. визнане частиною культурних прав і свобод, які окреслюють юридичні можливості людини та громадянина у сфері культури. Гарантії свободи творчості встановлені у положеннях Конституції України, зокрема право на результати інтелектуальної творчої діяльності людини та громадянина. На нашу думку, доцільно було би виділити всі кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності в окремому розділі КК України. Потребує вдосконалення правова охорона службової конфіденційної інформа-

ції, комерційної таємниці, «ноу-хау», укладання угод франчайзингу. Окрім цього, в необхідній мірі законодавством не врегульовано питання захисту фірмових найменувань, вартісної оцінки майнових прав інтелектуальної власності, їх відображення у бухгалтерському обліку.

К контексті проблемних питань кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності постає питання, пов'язане з **необізнаністю громадян щодо існуючих правових механізмів захисту сфери інтелектуальної власності в Україні**. Будь-яка держава зобов'язана втілювати політику підвищення правової культури своїх громадян, забезпечувати належне і правильне формування правосвідомості. Захист інтересів авторів суб'єктів авторського права та ґрунтується, насамперед на формуванні шанобливого ставлення споживачів до інтелектуальної власності.

Висновки. Необхідність вирішення ряду теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із правовою охороною сфери інтелектуальної власності в Україні не втрачає своєї актуальності. В умовах технічного прогресу та зовнішніх загроз зумовлених повномасштабним військовим вторгненням росії на територію України, оновлення законодавство в цілому та у сфері інтелектуальної власності повинно характеризуватися своєчасністю та відповідністю протидії заявленим викликам. Реформування законодавства України наразі є досить динамічним що дозволяє мати сподівання, що існуючі законодавчі прогалини в системі охорони сфери інтелектуальної власності можна ефективно подолати. Це пов'язано, насамперед зі вчасністю прийняття нового закону України «Про авторське право та суміжні права». Логічним і наступним кроком є оптимізація кримінального законодавства у напрямку формування самостійного інституту кримінально-правової охорони сфери інтелектуальної власності. Узгодження окремих положень ЦКУ з відповідними дефініціями КК України дозволить не лише уникнути помилкового трактування термінів, проте з визначити коло предметів діянь, які до теперішнього часу залишалися поза межами відповідних правових норм. Прийняття нового Кримінального кодексу України у перспективі позитивно позначиться на стані захисту сфери інтелектуальної власності. При цьому вважаємо, що підхід до місця відповідних кримінальних правопорушень у системі нового КК України повинен бути дещо скорегованим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національна доповідь ЦСР України липень 2017 року. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs202017%20ukr.pdf>.
2. Конституція України від Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

3. Микитин В.І. Цивільно-правова відповідальність за порушення майнових прав інтелектуальної власності: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 224 с.
4. Про авторське право і суміжні права Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>.
5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
6. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, 2005. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk>.
7. Жогов В.С. Адміністративно-правові засади забезпечення в Україні захисту об'єктів авторських і суміжних прав, що виражені у цифровій формі: дис. ... д-ра філос.: 081. Одеса, 2020. С. 223.
8. Костюк В.В. Кримінологічна характеристика злочинності у сфері інтелектуальної власності: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.08. Харків, 2019. С. 229.
9. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні. Указ Президента України від 27.04.2001 № 285/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2001#Text>.
10. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 01.06.2016 № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80#Text>.
11. Романюк І. Інтелектуальна власність: Кримінально-правові аспекти дослідження. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2017. Вип. 4. С. 284–289.
12. Ломакіна А.А. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015 С. 35–38.
13. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26, ст. 131.
14. Дудоров О.О. Проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. Вип. 1. – С. 50–68.
15. Гулкевич В.Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2008. 218 с.
16. Лісовий А.К. Запобігання порушенням авторського права в мережі Інтернет: дис... канд. юр. наук: 081. Київ, 2021. 251 с.